

KYRKANS PROFETISKA ROLL I SAMHÄLLET

REDAKTIONEN

Akademi för Ledarskap och Teologi
hybrid@altutbildning.se

VAD INNEBÄR "PROFETISK"?

Detta nummer av *HYBRID* sätter fokus på kyrkans profetiska roll i samhället. Med *kyrka* avses lokala, nationella och internationella gemenskaper av kristna som "hör Herren till", för att anspela på ordets etymologi (gr. *kyriakos*), och med *samhälle* avses de konkreta samtida sammanhang i vilka kyrkan finns, men vad menas med att kyrkan har en *profetisk* roll? I Gamla testamentets berättelser, samt inte minst i profetlitteraturen, återfinns återkommande profeter som riktar skarp kritik mot folket och dess ledare – kungar och präster – samtidigt som de visar på hur Gud kallar dem till sig i ständigt nya utmaningar till omvändelse och hopp. Denna spänning mellan dom och hopp bärs vidare av Jesus, som i stora delar av Nya testamentet beskrivs som en förlängning av de gammaltestamentliga profetiska traditionerna. Genom sin programförklaring i Lukasevangeliet, där profetens ord i Jes 61 citeras som att de nu "gått i uppfyllelse" (Luk 4:21) visar Jesus att hans kritik av samhällsordningar, religiösa institutioner och behandlingen av marginaliserade grupper speglar de gammaltestamentliga profeternas engagemang för rättvisa och barmhärtighet. Ytterst blir Jesus tjänst en bekräftelse på att den tid som profeterna pekade mot nu är å färde, och när Anden utgjuts på pingstdagen tolkas det av lärjungarna

som ett tecken på att församlingen, i linje med profetior i Joels bok, nu ska kännetecknas av att hon talar och handlar profetiskt:

Nej, detta är vad som har sagts genom profeten Joel: Det skall ske i de sista dagarna, säger Gud, att jag utgjuter min ande över alla människor. Era söner och döttrar skall profetera, era unga män skall se syner och era gamla män ha drömmar. Ja, över mina tjänare och tjänarinnor skall jag i de dagarna utgjuta min ande, och de skall profetera. (Apg 2:16–18)

Vad innebär det då för kyrkan att inta en profetisk roll i dagens samhälle? Tre aspekter skymtar fram i citaten ovan, som när de betonas var för sig kan leda till missuppfattningar och förenklingar.

EN ÖVERBETONAD FRAMTID

För det första indikerar citaten i Luk 4 och Apg 2 att Gamla testamentets profeter pekat bortom sin egen tid och målat en vision av framtiden som man nu, långt senare, ser gå i uppfyllelse. Att göra detta till det viktigaste, centrala karaktärsdraget för en profet blir dock förenklat. Även om sådana aspekter kan ses som en omistlig del i mycket av det profetiska talet i Bibeln – i 5 Mos 18:22 nämns det till och med som ett viktigt kriterium för att avgöra om en profetia är sann eller inte – kan de inte förstås skilt från frågan om visionernas syfte. En noggrann läsning av profeternas budskap visar nämligen att de primärt är riktade till sin *samtid*. Framtiden beskrivs inte för att kommunicera information om sådant som oundvikligen kommer hända, utan för att mana till omvändelse. Profeten Jonas kärnfulla profetia i Jon 3:4 illustrerar detta väl. Det Jona säger är att ”om fyrtio dagar skall Nineve förstöras”. Läses versen i ljuset av 5 Mos 18:22 framstår Jona oundvikligen som en falsk profet. Förutsägelsen inträffar nämligen inte så som Jona presenterat den. Folket omvänder sig och Nineve skonas. Här behöver vi alltså se att förutsägelser är en del av en bredare ram där profeternas ord syftar till att främja rättvisa, omvändelse och förnyad trohet till Gud. Visionerna är underordnade det huvudsakliga syftet *att vara en röst för Guds vägledning i nuet*.

Etymologiskt ligger en sådan förståelse i linje med de begrepp som används för att beskriva det profetiska. Hebreiskans *ro'eh* och *hozeh* betyder

båda ”siare”, det vill säga ”en som ser”, medan det vanliga *navi*’ sannolikt har med proklamation att göra. Vidare betyder grekiskans *prophēteia* ”att tala för (någon)”. Betoningen av vägledning i nuet är också väl i linje med hur profeters uppdrag förstods i det antika främre orienten, det vill säga i de historiska och kulturella miljöer där de bibliska profeterna verkade.

En som studerat detta ingående är bibelvetaren Martti Nissinen, som i sin bok *Ancient Prophecy: Near Eastern, Biblical, and Greek Perspectives* introducerar några avgörande distinktioner.¹ Å ena bör den bibliska profetismen förstås som *divination*, inte *magi*. Med magi avses då försök att få till stånd en förändring (positiv eller negativ) genom att med hjälp av olika tekniker påverka Gud/gudarna. Till skillnad från detta är *divination* ett mottagande av gudomlig kunskap som är i behov av tolkning och uttydning. Mer specifikt kunde ett sådant mottagande ske på två sätt. Ett vanligt sätt var genom bruket av *tekniska, induktiva metoder* – som att läsa i en fårlever eller se på stjärnkonstellationer. Det andra sättet var genom *intuitiv inspiration*. Här förmedlar profeten budskap som mottagits i till exempel drömmar eller syner. Enligt Nissinen förekommer spår av båda dessa i de gammaltestamentliga texterna (se t.ex. 1 Mos 15:5; 2 Kung 20:7; Ps 74:9), men det dominerande är det sistnämnda (1 Sam 9:9), och han landar i att en profet ”is a person who transmits divine knowledge predominantly, if not exclusively, by non-technical or intuitive means, believed to be inspired by a divine agent”.² Sammanfattningsvis innebär detta att för att undvika ett ensidigt fokus på framtiden behöver det profetiska ses som en kombination av vision och förmedling med syfte att vägleda människor i samtiden.

EN ÖVERBETONAD SAMTID

Den andra aspekten är profetismens *fokus på samtiden*, och även här kan ett för ensidigt fokus innebära förenklingar som leder till missuppfatt-

¹ För en god introduktion till profetism förstådd i dialog med de sammanhang i vilka de gammaltestamentliga profeterna verkade, se Martti Nissinen, *Ancient Prophecy: Near Eastern, Biblical, and Greek Perspectives* (Oxford: Oxford University Press, 2017), särskilt 1–45.

² Nissinen, *Ancient Prophecy*, 19.

ningar. Kanske är den största risken den att det profetiska reduceras till i huvudsak påverkansarbete och kritik gällande aktuella samhällsfrågor som saknar en vision som sträcker sig bortom det omedelbara och tillfälliga.

Här kan teologen Jayne Svenungssons forskning vara belysande. Hon menar nämligen att den profetiska traditionen alltid förenar två väsentliga dimensioner: det *situationsbundna* och det *transcendent*.³ Mer specifikt pekar hon på hur gammaltestamentliga begrepp som *mishpat* ("rättvisa") och *tsedakah* ("rättfärdighet") kärnfullt fångar in centrala betoningar i den gammaltestamentliga profetlitteraturen på ett sätt som understryker att budskapen ofta formulerats i sammanhang som präglas av politisk marginalisering och maktlöshet (se särskilt Am 5:24). I grunden skymtar en rättviseförståelse fram som är djupt förankrad i konkreta erfarenheter av lidande, samtidigt som den pekar bortom den omedelbara situationen mot en transcendent dimension:

Herren Guds ande fyller mig,
ty Herren har smort mig.
Han har sänt mig
att frambära glädjebud till de betryckta
och ge de förkrossade bot,
att förkunna frihet för de fångna,
befrielse för de fjättrade,
att förkunna ett nådens år från Herren,
en hämndens dag från vår Gud,
att trösta alla som sörjer
och ge de sörjande i Sion
huvudprydnad i stället för aska,
glädjens olja i stället för sorgdräkt,
lovsång i stället för modlöshet. (Jes 61:1–3)

Den profetiska rättvisan utgår således inte från abstrakta principer, utan från specifika situationer där människor far illa. Detta är, vidare, förankrat i en övergripande transcendent dimension där lidandet som regel förstås som en konsekvens av att Guds folk och dess ledare valt att leva

³ Jayne Svenungsson, "Justice in the Prophetic Tradition", *Eco-Ethica* 6 (2017), 135–149.

sina liv på ett sätt som står i kontrast till Guds rättfärdighet. För de bibliska profeterna riktas därför den skarpaste kritiken mot just ledarna (jfr Hes 34), och det sätt på vilket de missbrukat sin makt och skapat alternativa, förtyckande och orättfärdiga maktstrukturer.

Faktum är att uppgiften att värna den svage, den faderlöse, änkan, främlingen, fången, den svältande, och så vidare – att se till att rätten inte vrängdes för dem – sågs som en av de viktigaste uppgifterna som en kung hade i det antika främre orienten. I Bibeln beskrivs detta som ett sätt på vilket gränserna mot kaosets makter kan upprätthållas (Ps 82:2–5), ytterst för att kungarna på detta sätt speglar Guds *mishpat* och *tsedakah*, den Gud som genom sitt ord (sin vilja) skapar, ordnar och upprätthåller världen. Så ber psalmisten i Ps 72:2:

¹ Gud, ge kungen dina lagar,

kungasonen din rättvisa ordning,

² så att han rättrådigt dömer ditt folk
och låter dina betryckta få sin rätt. ...

⁴ Må han värna de armas rätt,
rädda de fattiga, krossa förtryckaren. ...

¹² Han räddar den fattige som ropar,
den arme som ingen hjälper.

¹³ Han förbarmar sig över de svaga och fattiga,
räddar de fattigas liv.

¹⁴ Han befriar dem från våld och förtryck,
deras liv är dyrbart i hans ögon.

När världens makter osynliggör eller inte vill kännas vid att deras legitimitet ytterst är beroende av Gud, och att deras uppdrag är avhängigt denna transcendent vision om rättvisa och rättfärdighet blir profeternas uppdrag alltså återkommande att kritisera och uppmana till förändring.

EN ÖVERBETONAD INDIVID

Den tredje aspekten som framkommer i citaten i Luk 4 och Apg 2 ovan är att individer nämns som de som blir bärare av profetiska budskap. En sådan betoning behöver dock förstås inom ramen för hur Bibeln talar om det profetiska generellt. Risken är annars att profetism främst kommer att

handla om individers personliga uppenbarelser, drömmar och visioner. Profetism reduceras då ofta till en övervägande subjektiv upplevelse med lite eller ingen koppling till kyrkans liv eller det omgivande samhället. Även om den personliga utmaningen och uppmuntran naturligtvis är en viktig del av hur Guds profetiska tilltal till vår tid kan ta sig uttryck kan den inte skiljas från kyrkans övergripande uppgift. En som formulerat detta väl är bibelvetaren Walter Brueggemann. Med utgångspunkt i den nu klassiska och för sin tid banbrytande boken *Prophetic Imagination*, som först utkom 1978 har han återkommande talat om att kyrkans gemensamma profetiska tjänst handlar om att ge näring åt, och väcka till liv, en *profetisk föreställningsförmåga* – ett medvetande som erbjuder ett alternativ till den dominerande kulturen omkring oss.⁴ Med utgångspunkt i sitt egna amerikanska sammanhang beskriver Brueggemann en dominerande kultur som präglas av rädsla, oro, maktcentralisering, kommersialisering och våld – en skarp kontrast till Bibelns berättelser om generositet, överflöd och gemenskap.⁵ För Brueggemann behöver kyrkan därför med utgångspunkt i den profetiska föreställningsförmågan, likt Gamla testamentets profeter, visa på hur denna alternativa verklighet kan se ut – hur den kan levas i varje givet sammanhang. Avgörande för kyrkans profetiska roll i samhället blir då att gemensamt utforska vad i samhället som står i kontrast till evangeliets kärnfulla budskap om att älska Gud och sin nästa som sig själv (Mark 12:29–31) och att rikta kritik mot detta genom att peka på hur Guds vision inte bara hör till framtiden, utan är tänkt att påverka varje ny samtid. I linje med etikern Luke Bretherthons resonemang bör samtidigt betonas att denna urskillning inte bör utesluta att kyrkan också hittar vägar till samverkan med det samhälle hon verkar i.⁶

⁴Walter Brueggemann, *Prophetic Imagination* (Minneapolis: Fortress, 1978).

⁵För en tillgänglig presentation av grunddragen i denna kontrast, se "Walter Brueggemann on Idolatry", online: <https://youtu.be/3aUZiROSevo>.

⁶Se till exempel Luke Bretherton, *Christ and the Common Life: Political Theology and the Case for Democracy* (Grand Rapids: Eerdmans, 2022); jfr Al Barrett, *Interrupting the Church's Flow: A Radically Receptive Political Theology in the Urban Margins* (London: SCM, 2020); Jenny Leith, *Political Formation: Being Formed by the Spirit in Church and World* (London: SCM, 2023).

DET FÖRDJUPADE SAMTALET

Vår förhoppning med detta nummer av *HYBRID* är att förse med resurser för ett fördjupat samtal som når bortom de ensidiga betoningar som vi introducerat ovan och hjälper kyrkan att föra ett nyanserat samtal om vad det innebär att ha en profetisk roll i sin tid. I ett sådant samtal tror vi att flera saker blir viktiga: För det första behöver kyrkan *lyssna till både traditionen och samtiden* på ett sätt som förenar lärdomar från bibelvetenskaplig och teologisk forskning om profetism i Bibeln och kyrkohistorien med djupgående analyser av både samhället och kyrkan i vår tid. I detta nummer får vi flera sådana perspektiv. I artikeln ”Det allmänna profetdömet: Kyrkans profetiska roll enligt Uppenbarelseboken” ger Joel MacInnes viktiga pusselbitar för en teologisk förståelse av kyrkans gemensamma profetiska uppdrag, ett uppdrag som ytterst handlar om att hon vittnar om den alternativa verklighet som uppenbarats genom Jesus seger på korset, och i ”Paulus profetiska praktik och samhällets förväntningar i Första Korinthierbrevet 11–14” ger Carl Johan Berglund verktyg för att navigera i kyrkans profetiska uppdrag i sin samtid genom att analysera hur Paulus i 1 Kor 11:2–14:40 hjälpte de första kristna att praktisera det han kallar profetians gåva.

För det andra behöver kyrkan reflektera kring hur det *transcendent*a å ena sidan och det *situationsspecifika* å andra sidan ska förstås och relateras till varandra i olika sammanhang. I två av numrets artiklar diskuteras hur detta ibland tagit sig uttryck i karismatiska sammanhang. Mer specifikt diskuterar Tomas Poletti Lundström i sin artikel ”Profetisk kamp för nationens pånyttfödelse: Politiska idéer hos Förebedjare för Sverige” hur kyrkans profetiska funktion drivits av nationalistiskt präglade framtidsförutsägelser i bönerörelsen Förebedjare för Sverige. Han argumenterar bland annat för att rörelsen utvecklade en evangelikal och karismatisk politisk filosofi baserad på en konspirationsteoretisk världsbild inspirerad av antisemitisk litteratur och auktoritärt idégods. En aspekt av detta var den så kallade dominionsteologin, som är fokus i Mikael Stenhammars artikel ”Missionera, konsumera och dominera: Kyrkans profetiska uppdrag

enligt dominionsteologin”. Stenhammar visar hur det profetiska i detta perspektiv inte främst blir en kallelse att tjäna utan en kallelse att styra, att utifrån vad man uppfattar som ett gudomligt mandat styra samhällets institutioner och sfärer. Samtidigt menar han att dominionsteologin bär på tre uppenbara teologiska tillkortakommanden: bristande eskatologisk vision av framtiden, bristande pneumatologisk insikt gällande den heliga Anden och bristande kristologisk förståelse av vad som utgör sann makt i ljuset av Jesus.

För det tredje är det viktigt att reflektera över hur kyrkans profetiska tjänst kan verka i spänningsfältet mellan profetisk kritik och profetiskt hopp – hur och på vilket sätt är den profetiska visionen ett alternativ till det omgivande samhället? Flera av de ovan nämnda artiklarna relaterar till denna frågeställning, som adresseras explicit i de tre återstående. Pascal Andréasson och Anton Johnson analyserar i sina båda artiklar exempel där kyrkan konkretiserat sin förståelse av en alternativ vision. I ”Pingströrelsen som tyst pacifistisk folkrörelse” visar Andréasson hur Pingströrelsens pacifism kan förstås som en fredsriktad profetisk hållning som utmanade nationens militaristiska strukturer. Denna form av profetism betonade fred och rättvisa som en del av kyrkans identitet, och genom att välja att inte verka genom politisk makt blir det ett exempel som står i skarp kontrast till den dominionsteologin som Stenhammar analyserat. På liknande sätt visar Johnson i ”*Hypomonē* och det nödvändiga våldet: Profetisk motståndskraft från Uppenbarelseboken till Västärnebo” att profetism kan förstås som praxis. Efter en analys av det grekiska begreppet *hypomonē* argumenterar Johnson nämligen för att termen bäst förstås som en dygd, en motståndskraft som inte heller här handlar om att dominera, utan att stå trofast och troget även i mötet med lidande och världens våldsamma och destruktiva ordningar.

Ett sista exempel på hur kyrkan kan konkretisera spänningen mellan kritik och hopp är Maria Ledstams artikel ”Profetisk diakoni och (fri)kyrkliga organisationers sociala arbete”. Ledstam diskuterar spänningen mellan att vara profetiskt kritisk gentemot orättvisa strukturer och samtidigt samarbeta med offentliga aktörer i ett välfärdssamhälle som

Sverige. Bland annat argumenterar hon för att profetisk diakoni inte bara riktar kritik utåt mot samhället utan också inåt mot kyrkan och dess organisationer. Denna inåtriktade kritik är avgörande för kyrkans autenticitet och förmåga att agera som en trovärdig profetisk röst utåt.

NÄSTA NUMMER

Vi är glada och tacksamma att du har hittat till *HYBRID*. Kanske är du inte bara en läsare utan också någon som skulle kunna bidra med ny kunskap i form av en vetenskaplig artikel eller en bokrecension till något av våra kommande nummer? Vår avsikt med *HYBRID* är att publicera högklassig forskning på svenska i skärningspunkten mellan bibelvetenskap, kyrko- och missionsstudier och systematisk teologi. Tidskriften kombinerar således perspektiv som ofta placeras i olika sfärer och samtal, och trotsar både en klassisk uppdelning där olika teologiska ämnen skiljs åt, såväl som en uppdelning mellan kyrka, samhälle och akademi. Tidskriftens målgrupp är inte bara akademiker med fokus på teologi och religionsvetenskap, utan även den intresserade allmänheten, särskilt svensk frikyrklighet.

Det fjärde numret av *HYBRID* kommer ha temat "Bibelbruk." Vi lever i en tid där bibeltolkning och bibelbruk diskuteras flitigt i svensk frikyrka. Samtidigt ges Bibeln också en allt större plats i svensk offentlighet och i politiska ambitioner att skapa nationell identitet. Nästa nummer av *HYBRID* syftar till att främja en interdisciplinär dialog om bruket av Bibeln i frikyrka och samhälle genom att sammanföra artiklar som bearbetar frågan utifrån olika ämnesområden, dock alla med tydlig relevans för svensk frikyrklighet.

Möjliga ämnesval kan vara: historiska perspektiv på hur Bibeln använts i frikyrkliga traditioner; studier av bibelbruk i samtida etiska resonemang; reception av bibliska texter i konst, kultur eller politik; bibelbruk i förkunnelse; bibelbruk i söndagsskola; studier av specifika verktyg som används för att främja bibelläsning (till exempel YouVersion, The Bible Project eller Discovery Bible Study); teoretiska reflektioner om skillnaden

mellan evangelikalt och pentekostalt bibelbruk; liturgiskt bruk av Bibeln i olika typer av sammanhang, och så vidare. Välkommen med ditt bidrag! Deadline för manus, som skickas in via *HYBRID*:s hemsida (publicera.kb.se/hyb), är den 30 juni 2025.